

Людмила ЩУР,

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музикознавства та
методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
керівник танцювального ансамблю «Веснянка»
luckinesslyudmyla@tnpu.edu.ua

ВЕЛИКОДНЄ ОБРЯДОВЕ ГАЇВКОВЕ ДІЙСТВО В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ

***Анотація.** Дослідження присвячено аналізу великоднього обрядового гаївкового дійства в контексті духовної культури українців. Висвітлено історичні витоки гаївок, їхній зв'язок із дохристиянськими традиціями та подальшу трансформацію під впливом християнства.*

Приділено увагу символіці гаївок як елементу весняної обрядовості. Зазначено роль великодніх гаївкових дійств у формуванні колективної ідентичності, розвитку емоційно-естетичного сприйняття релігійних свят.

Розглянуто ритуальну, комунікативну та виховну функції гаївкових танців і пісень. Підкреслено необхідність популяризації та інтеграції великодніх традицій у виховну діяльність закладів освіти, що сприятиме формуванню у молодого покоління шанобливого ставлення до духовних цінностей та традиційної культури України.

***Ключові слова:** Великоднє гаївкове обрядове дійство, гаївки, духовна культура, українські традиції, весняна обрядовість, виховання молоді.*

Великоднє обрядове гаївкове дійство є важливим елементом духовної культури українців, що поєднує в собі релігійні, естетичні та соціальні аспекти традиційного світогляду. Дослідження цієї теми є актуальним з огляду на необхідність збереження нематеріальної культурної спадщини, усвідомлення ролі обрядових практик у формуванні національної ідентичності та духовному вихованні молодого покоління.

Поєднання дохристиянських вірувань із християнською традицією у гаївкових дійствах відображає унікальність української духовної культури. В умовах глобалізаційних процесів, що спричиняють часткову втрату автентичних обрядів і звичаїв, дослідження та популяризація великодніх гаївок є важливими для підтримки безперервності культурних традицій та усвідомлення їхнього значення у сучасному суспільстві.

Особливої актуальності набуває вивчення виховного потенціалу гаївкових дійств. Їхній символізм, колективний характер виконання, емоційно-ціннісний зміст сприяють формуванню моральних орієнтирів, вихованню духовності, прищепленню молоді шанобливого ставлення до народних традицій та християнських цінностей. Інтеграція гаївкових обрядів у виховні та освітні

процеси може стати ефективним засобом збереження та відтворення духовної культури українців.

Великоднє обрядове гаївкове дійство – це не лише давня традиція, а й живий прояв духовного єднання поколінь, глибини віри та незгасної любові до землі, де народились, живемо, творимо.

Методологічною основою дослідження стали наукові праці таких учених-етномузикознавців та етнологів, як П. Сокальський, Ф. Колесса, К. Квітка, В. Гошовський, С. Грица, А. Іваницький, О. Смоляк.

Опірними у представленому дослідженні стали і міждисциплінарні підходи, які дозволяють комплексно розглянути феномен гаївкових традицій, їхню роль у культурному та виховному просторі.

Етнографічний підхід – застосовано для аналізу походження, символіки та трансформації великодніх гаївок у різні історичні періоди. Досліджено збережені етнографічні джерела, записи фольклористів та польові матеріали, що дозволяє реконструювати структуру обрядового дійства та його функціональне значення.

Культурологічний підхід – використано для розгляду гаївкових дійств як частини духовної та нематеріальної культурної спадщини українців. Увага приділена їхньому впливу на формування національної ідентичності, збереження традиційної культури та інтеграції в сучасний культурний контекст.

Педагогічний підхід – застосовано для визначення виховного потенціалу гаївкових традицій у розвитку духовно-моральних цінностей дітей та молоді. Досліджено значення обрядових ігор, танців і пісень у соціалізації, формуванні емоційно-ціннісного сприйняття світу та вихованні почуття приналежності до своєї культури.

Поєднання цих підходів дозволило комплексно розглянути великоднє обрядове гаївкове дійство як явище традиційної культури, яке має не лише історичну, а й актуальну соціокультурну та виховну значущість.

Гаївки як традиційне великоднє обрядове дійство мають глибоке коріння, що сягає дохристиянських часів. Їхній первісний зміст був тісно пов'язаний із язичницькими віруваннями та аграрною магією, що відображало світоглядні уявлення давніх слов'ян. Основною функцією весняних обрядових танців і пісень було вшанування природи, прославлення відродження життя та забезпечення родючості землі. Гаївки виконувалися в період весняного рівнодення, символізуючи перемогу тепла над холодом, життя над смертю, оновлення світу після зимового періоду. Молодь, беручи участь у хороводах і ритуальних іграх, таким чином долучалася до сакрального дійства, яке мало забезпечити гармонію в природі та суспільстві.

З утвердженням християнства в Київській Русі дохристиянські весняні обрядові пісні та танці не зникли, а поступово трансформувалися під впливом нової релігії. Християнська церква, прагнучи адаптувати традиційні народні звичаї до нових віровчень, дозволила їхнє співіснування з церковними святами, що сприяло органічному включенню гаївкових дійств до великодніх урочистостей. Головним осередком проведення гаївок стали церковні подвір'я, а самі дійства набули нового символічного значення. Вони почали сприйматися не лише як прославлення природи, а й як вираження радості з приводу Воскресіння Христа, перемоги світла над темрявою.

Під впливом християнства змінився і зміст гаївкових пісень: замість давніх заклинань на родючість, що мали магичний характер, у текстах почали домінувати мотиви подяки Богові, прославлення весняного оновлення та відродження душі. Однак збереглися й деякі елементи архаїчних ритуалів, зокрема кругові танці, що символізують сонячний цикл, а також мотиви єднання громади, які відігравали важливу роль у традиційному суспільстві.

Гаївки як складова весняної обрядовості українців мають глибоку символіку, що відображає традиційні уявлення про циклічність життя, відродження природи та гармонію людини з навколишнім світом. Основний зміст цих обрядових пісень, танців і хороводів пов'язаний із настанням весни, оновленням природи та святкуванням перемоги світла над темрявою, життя над смертю.

Одним із центральних символів гаївок є коло – воно проявляється як у самій структурі танців, так і в текстах обрядових пісень. Колові хороводи символізують сонце, яке після зимового періоду знову піднімається високо в небі, даруючи тепло і життя всьому живому. Сонячна символіка простежується в рухах учасників дійства: вони часто крокують по колу, з'єднуючи руки, що означає єдність громади та природного порядку.

Ще одним важливим символом гаївок є дерево, яке у народній культурі уособлює світове дерево життя, зв'язок між небом, землею та підземним світом. У багатьох обрядових іграх та піснях зустрічаються згадки про калину, вербу, дуб – рослини, що мали сакральне значення в українському фольклорі та віруваннях. Вони асоціюються з пробудженням сил природи, родючістю, а також із жіночою та чоловічою енергією.

Гаївки також відзначаються ритуальним значенням взаємодії між учасниками дійства. Наприклад, в обрядових іграх молодь утворювала пари, що символізувало майбутні шлюбні союзи та продовження роду. Деякі гаївкові танці мали змагальний характер, відображаючи боротьбу зими й весни, що з погляду народного світогляду втілювало ідею оновлення та життєствердження.

Християнський вплив на гаївки посилив їхню символічну спорідненість із Великоднем – святом Воскресіння Христового, яке також несе в собі мотиви перемоги життя над смертю. У цьому контексті гаївкові дійства стали вираженням радості, прославленням Божої милості та відродження душі, що перегукується з давніми язичницькими уявленнями про відродження природи.

Гаївки як елемент весняної обрядовості несуть у собі глибоку символіку, пов'язану з космогонічними уявленнями, сонячними й аграрними культами, а також із соціальними та моральними цінностями українського народу. Їхня багатовимірність і дозволила зберегти цю традицію в народній культурі, надаючи їй нового змісту в різні історичні періоди.

Слід зауважити, що Великодні гаївкові дійства відіграють важливу роль у формуванні колективної ідентичності, оскільки вони є спільним переживанням релігійного свята, що об'єднує громаду на основі спільних духовних і культурних цінностей. Виконання гаївок сприяє відчуттю належності до певної етнокультурної традиції, зміцнює зв'язки між поколіннями та передає культурний досвід від старших до молодших. Колективний характер гаївок забезпечує соціальну інтеграцію учасників. Громада, беручи участь у спільному дійстві, переживає радість Великодня через ритуальні рухи, спів та гру.

Важливою особливістю гаївкових танців і пісень є їхня відкритість – до участі можуть долучатися всі охочі, незалежно від віку чи соціального статусу, що посилює почуття єдності.

Окрім соціальної функції, гаївки також формують емоційно-естетичне сприйняття релігійних свят. Через ритмічну виразність танцю, мелодику пісень і символічний зміст ігор учасники глибше відчують атмосферу Великодня. Колоритність народного одягу, традиційні обрядові рухи, спільні хороводи сприяють розвитку емоційної чутливості, виховують естетичний смак і формують позитивне ставлення до релігійних традицій.

Гаївкові дієства також слугують важливим засобом осмислення сакрального змісту Великодня. Вони поєднують радість фізичного вираження з духовним наповненням свята, допомагаючи учасникам пережити його не лише на рівні ритуальних практик, а й через емоційне залучення. Це сприяє глибшому усвідомленню християнських цінностей, таких як любов, милосердя, відродження та єдність.

Гаївкові традиції є невід'ємною частиною духовної та культурної спадщини українського народу, а їх популяризація та інтеграція у виховний процес сучасних закладів освіти сприятиме формуванню у молодого покоління шанобливого ставлення до духовних цінностей і національних традицій. У контексті глобалізаційних процесів та посилення культурних впливів інших народів актуальним завданням є збереження й відродження елементів традиційної культури, які виконують важливу виховну функцію та забезпечують передачу національної самосвідомості.

Включення гаївкових дієств у виховну діяльність закладів освіти сприятиме не лише збереженню фольклорних традицій, а й розвитку у дітей та молоді емоційно-естетичного сприйняття національної культури. Гаївки, як поєднання музики, хореографії, театралізованого дієства та символічного змісту, мають потужний вплив на формування морально-етичних орієнтирів, сприяють розвитку почуття єдності та взаємоповаги.

Залучення учнів до виконання гаївкових танців і пісень у рамках виховних заходів, шкільних свят або позашкільної діяльності сприятиме їхньому знайомству з народною творчістю, допоможе усвідомити значущість духовної спадщини та виховає повагу до історичних традицій. Крім того, інтеграція гаївок у виховний процес може стати ефективним інструментом патріотичного виховання, оскільки дозволяє дітям відчувати власну причетність до культури свого народу та сформувати почуття гордості за її багатовікову спадщину.

Отже, дослідження великоднього обрядового гаївкового дієства в контексті духовної культури українців засвідчує його вагому роль у збереженні та передачі традиційних цінностей, формуванні національної ідентичності та зміцненні соціокультурних зв'язків. Гаївки, як унікальне поєднання ритуалу, музично-хореографічного мистецтва та народної педагогіки, виступають не лише розважальним елементом святкування, а й потужним засобом виховання духовності, моральності та естетичного смаку у молодого покоління.

Аналіз історичних витоків гаївок свідчить про їхній зв'язок із давніми дохристиянськими аграрними культами, які згодом органічно інтегрувалися в християнську традицію, надавши дієству нового смислового наповнення. Великий вплив християнства на гаївкові традиції виявився у їхній символічній

спорідненості з Великоднем – святом Воскресіння Христового, що є центральним у річному календарному циклі українців. У цьому контексті гаївкові дійства стали не лише формою весняного обрядового святкування, а й засобом прославлення життя, оновлення та духовного відродження.

Таким чином, збереження та популяризація гаївкових традицій у сучасному суспільстві є важливим завданням, що сприятиме відродженню духовної культури, зміцненню національної самосвідомості та формуванню культурно свідомої особистості. Інтеграція гаївкових дійств у виховний процес закладів освіти дозволить ефективно поєднувати пізнавальні, естетичні та морально-етичні аспекти, допоможе виховувати в дітей і молоді почуття патріотизму та поваги до духовної спадщини українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гошовський В. І. Ритміка та метр народної пісні. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1968. 250 с.
2. Грица С. Й. Традиційна музична культура українців: історико-етнографічне дослідження. Київ : Музична Україна, 2006. 456 с.
3. Іваницький А. І. Українська музична етнографія. Київ : Либідь, 1997. 320с.
4. Квітка К. В. Музичний фольклор України. Київ : Наукова думка, 1971. 224 с.
5. Колесса Ф. М. Ритміка української народної пісні. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1970. 238 с.
6. Смоляк О. М. Духовна культура українців у музично-етнографічному вимірі. Тернопіль : Астон, 2008. 384 с.
7. Сокальський П. І. Українська народна музика. Київ : Музична Україна, 1980. 279 с.